

Makale Künyesi (Araştırma): Soyşekerci, G., Aydın Öztürk, E. ve İşeri, K. (2022). Lisansüstü Tezlerin Sonuç Bölümlerinde Üstsöylem Belirleyicileri. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 766-794.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1104308>

LİSANSÜSTÜ TEZLERİN SONUÇ BÖLÜMLERİNDE ÜSTSÖYLEM BELİRLEYİCİLERİ

Gökhan SOYŞEKERCİ¹
Esra AYDIN ÖZTÜRK²
Kamil İŞERİ³

ÖZET

Bilimsel söylem, yazar ile okuyucu arasında etkileşimin gerçekleştirildiği alanlar sağlama eğilimindedir. Üstsöylem, tarafların ilişki kurup etkileşime geçmesini sağlayan araçlar setidir. Metnin tutarlılığının korunmasını sağlayan, yazar ve okuyucu arasındaki etkileşime odaklanan dilsel özelliklerdir. Üstsöylem belirleyicileri ile yazarlar, metinde kendilerini yansıtarak konumlarını belirleyebilir, iletişimsel niyetlerini sergileyebilir, okuyucularını etkileyebilir ya da kaçınma ifadelerini kullanabilir. Yazarın kendi duruşu ile ilgili metnin içeriğine, söylemin düzenlenişine ve okuyucuya açıkça gönderimlerde bulunduğu görünüm olarak tanımlanan üstsöylem, yazarın okuyucusu ile etkili bir iletişim kurmasını sağlamaktadır. Üstsöylem özellikle dilbilim ve (yabancı) dil öğretimi alanlarında büyük ilgi görmektedir ve özellikle son dönemlerde üstsöylem ile ilgili çalışmaların giderek arttığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmanın amacı, dilbilim alanında yazılan lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicilerini tespit etmektir. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Ulusal Tez Merkezi'nde 2001-2021 yılları arasında dilbilim alanında Türkçe yazılmış 241 lisansüstü tez arasından orantılı örneklem yöntemi ile seçilen 72 lisansüstü tez, çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemi ile yapılandırılmıştır. Veriler nitel veri toplama tekniklerinden belge tarama yoluyla elde edilerek Hyland (2005a)'in oluşturduğu

¹ Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Öğr. Gör. gokhan.soysekerci@alanya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3324-5480>

² Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, Arş. Gör. esra.ozturk@deu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2638-575X>

³ Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Dilbilimi Bölümü, Prof. Dr. kamil.iseri@deu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-8539-582X>

üstsöylem modeli ile çözümlenmiştir. Çalışmanın sonucunda üstsöylem belirleyicilerinin yüksek lisans ve doktora tezlerinde nasıl bir görünüm sergilediği tartışılmış ve yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Üstsöylem, üstsöylem belirleyicisi, lisansüstü tezler.

METADISCOURSE MARKERS IN CONCLUDING SECTIONS OF POSTGRADUATE THESES

ABSTRACT

Academic discourse tends to provide spaces for interaction between the author and the reader, in other words, the author exhibits the awareness of the reader. Metadiscourse is a set of tools that enable the author and the reader to relate and interact. It is the linguistic features that focus on the interaction between the author and the reader, ensuring that the coherence of the text is maintained. By using metadiscourse markers, writers can identify their position by reflecting themselves in the text, display their communicative intentions, influence their readers, or use avoidance statements. Metadiscourse, which is defined as the views that the author makes explicit references to the content of the text, the arrangement of the discourse and the reader about his own stance, enables the author to communicate effectively with the reader. Metadiscourse attracts great attention especially in the fields of linguistics and (foreign) language teaching, and it has been observed that studies on metadiscourse have been increasing in recent years. The aim of this study is to determine the metadiscourse markers used in the conclusion sections of postgraduate theses written in the field of linguistics. 72 graduate theses selected by proportional sampling method among 241 postgraduate theses written in Turkish in the field of linguistics between the years 2001-2021, reached by the Presidency of the Council of Higher Education, the National Thesis Center, were determined as the sample of the study. The study was structured with the qualitative research method. The data were obtained through document scanning, one of the qualitative data collection techniques, and analyzed with the Metadiscourse Model organised by Hyland (2005a). As a result of the study, the appearance of metadiscourse determinants in master's and doctoral theses was discussed and interpreted.

Keywords: Metadiscourse, metadiscourse marker, postgraduate theses.

GİRİŞ

Dil birçok açıdan incelenen gizemli bir yapıdır ve bu yapıyı çözmek için birçok alan farklı kuram ve bakış açılarıyla dile yaklaşmaktadır. Dilin kendisi için soyut yapısını ortaya çıkaran kuramsal çalışmaların yanında bir bağlam içinde kullanımının değerlendirilmesi işlevsel bakış açısı çerçevesinde yapılmaktadır. Bu aynı zamanda kültürel olguyu da beraberinde getirir. Dolayısıyla nesnesi dil olan çalışmalarda dil ile kültürün bir arada bulunması kaçınılmazdır.

Herhangi bir bilim dalı kültürlerle tek tek ilişkilendirilebildiği gibi aynı zamanda kültürlerüstü bir etkinlik olarak ele alınmakta ve böylece akademik iletişim, türe özgü ve adına bilimsel söylem denilen belirli bir söylem yapısı oluşturmaktadır. Her kültürde bilimsel bilgi üreten bilim insanlarının aralarında var olan bir ikincil kültürden söz edilmektedir. Bu ikincil kültür, birincil kültür (yaşam tarzı, gelenekler vb.) gibi değişkenlik göstermez. İkincil kültür kapsamında yer alan bilimsel söyleme yönelik düzenlemeler aynı zamanda söylem topluluğunun metin türüne özgü beklentileriyle yakından ilişkilidir (Widdowson, 1979, s. 51-53'ten akt. Uzun, 2001, s. 198). Söylem topluluğu metin türü ile ilgili ortak söylem özelliklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır (Swales, 1990, 1996). Bu bağlamda söylem topluluğu tür ile karşılıklı bir ilişki içinde olup (Uzun, 2002, s. 24) birbirini tamamlamaktadır. Bir metin topluluk odaklı ortaya çıkmaktadır ve yazar metni oluştururken kişilerarası ve metinsel ilişkilerden uygun olanı seçerek (Hyland, 2005a, s. 138-143) metnin belirli ölçütler çerçevesinde oluşmasını ve okuyucunun metni anlamlandırmasını kolaylaştırmaktadır.

En genel tanımıyla tür; belirli toplumsal durumlarda beliren, söylem topluluğundaki üyeler tarafından ortak amaçlar etrafında biçimlenen iletişimsel olaylardır. Böylece topluluk üyelerinin sık olarak kullanılan metinlerin benzerlik ve farklılıklarını tanımaları kolaylaşmaktadır ve bu metinler ile ilgili tecrübeleri artmaktadır (Swales, 1990; Bhatia, 1993; Hyland, 2009). Aynı biçimde Keçik ve Uzun (2004, s. 17)'a göre metin türü, metnin iletişimsel amaçları doğrultusunda biçimlenir ve dilsel özellikleri tarafından belirginleşir.

Metin türü ile ilgili söylem topluluğunun beklentileri sonucunda söylem topluluğu metin türünün belirginleşmesinde rol oynamakta, metin türü ise doğrudan üstsöylemi etkilemektedir. Bunun nedeni, söylem türünü belirginleştiren düzenlemelerin metnin oluşturulmasında söylem topluluğu tarafından kullanılan iletişimsel işlevleri doğrultusunda oluşturulmasıdır (Uzun, 2006, s. 134-135). Türlerin sınıflandırılması ile ilgili alanyazında yapılan çalışmalar metinlerin dilsel ya da sözbilimsel olarak benzer ya da farklı yönlerini

belirleyerek gruplandırma üzerinden gitmektedir (İşeri, Çapan-Tekin ve Aydın-Öztürk, 2019). Bu sınıflandırmaların önemli bir boyutunu da üstsöylem oluşturmaktadır. Üstsöylem aracılığı ile yazarlar düşüncelerini ve hedeflerini dilsel olarak metne kodlayarak okuyucuyu yönlendirmektedir. Diğer bir deyişle üstsöylem metin türü belirlemede önemli bir rol üstlenmektedir (Hyland, 2005a, s. 88-89). Metin türü ve üstsöylem arasındaki bu ilişki farklı metin türlerinde farklı üstsöylem görünümlerinin varlığına neden olmaktadır.

Metin türü sınıflandırmaları iletişimsel amaçlar ve türün hedef aldığı kitle temel alınarak gerçekleştirilir. Bir türe ait üst ve alttürler türün iletişimsel amacı ve/ya hedef alınan kitledeki değişiklikler ile belirlenir (İşeri, 2017, s. 163). Bu çalışmada, asıl amacı okuru bilgilendirmek olan bilgilendirici metin türü kapsamında yer alan bilimsel metinlerin bir alttürü olarak kabul edilen lisansüstü tezler inceleme nesnesi olarak belirlenmiştir. Bilgilendirici metinler metnin yazarının belirli bir konu ile ilgili öznel düşüncelerini anlatabileceği gibi nesnel bir konu üzerinde yazılmış metinler de olabilir (Brinker, 1997'den akt. Konukman, 2012, s. 22). Bilgilendirici metinlerde asıl amaç okuru bilgilendirmektir bu nedenle bilimsel metinler bilgilendirici metin türünün alttürü olarak ele alınmaktadır (Uzun, 2001, s. 198). Bilimsel metinlerde okurun yapılan çalışmalar ile ilgili bilgi sahibi olması beklenir bunun için de gereksiz bilgilerden kaçınılarak doğrudan verilmek istenen bilgiler ve sonuçlar aktarılır (Şenöz-Ayata, 2014, s. 19). Dolayısıyla metinler türleri açısından farklı dilsel özellikler taşımakta ve bu özellikler türün belirginleşmesinde önemli rol oynamaktadır.

Lisansüstü programlarda öğrenim gören bir öğrencinin yaratma olanağını elde ederek oluşturduğu etkili akademik çıktılarından biri “öğrencilerin ürettiği karmaşık bir araştırma türü” olarak tanımlanan bilimsel metnin alttürü yüksek lisans ya da doktora tezleridir (Lee ve Casal, 2014). Yüksek lisans ya da doktora programının son aşamasında oluşturulan bir tez, öğrencinin bilgi derinliğini ifade edebileceği etkili sonuç olarak kabul edilmektedir (Rezaei vd., 2015). Akademik metin yazarları ürettikleri bilimsel metinlerde, “araştırma önermeleri yapabildikleri, kendi duruşlarını sergileyebildikleri ve seslerini duyurabildikleri devingen ve etkileşimsel bir metin biçimini” elde edebilme olanağına sahip olmaktadır (Jiang ve Hyland, 2015).

Bu çalışmada, Hyland (2005a)'in Üstsöylem Belirleyicileri Modeli kullanılarak, Dilbilim alanında yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin sonuç bölümleri çözümlenmiştir. Başka bir deyişle, farklı bilişsel düzeylere ait akademik metin yazarlarının dilsel

kodlamalarındaki benzerlik ve farklılıkları sergileyebilmek adına yüksek lisans ve doktora tezlerinin sonuç bölümlerindeki üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı incelenmiştir. Dolayısıyla, bilimsel metinlerde yazar tarafından belirlenmiş amaçlar doğrultusunda dilin kişilerarası işlevinin nasıl gerçekleştirildiği betimlenmiştir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Dilbilim alanında yazılan lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicilerini tespit etmektir. Bu çerçevede aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Dilbilim alanında yazılmış Yüksek Lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sergilemektedir?
2. Dilbilim alanında yazılmış Doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicileri nasıl bir görünüm sergilemektedir?
3. Dilbilim alanında yazılmış Yüksek Lisans tezleri ile Doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicileri dağılımları arasında fark var mıdır?

ÜSTSÖYLEM

Bilimsel metinlerin ana amacının okuyucuya bilgi vermek olduğu göz önünde tutulduğunda bu tür metinlerin bir alttürü olan tezlerin bu amaca hizmet ettiği kaçınılmazdır. Bu bağlamda tezlerin sonuç bölümlerinde okuyucuya çalışma ile ilgili doğrudan net bilgiler verilmektedir. Bunun için yazarlar söylem topluluğunun beklentilerini göz önünde bulundurarak çalışmalarının sonuçlarını çalışmayı kapsayıcı ve genellenebilir olarak yapılandırmaktadır. Metni yapılandırırken yazarın metnin bütünlüğünü sağlama, okuyucuyu kendi çalışması ve düşünceleri doğrultusunda ikna etme stratejilerini kullanması üstsöylem olarak tanımlanmaktadır.

Alanyazında ilk kez Harris (1959) tarafından ortaya atılan söylem terimi daha sonra Williams (1981), Vande Kopple (1985) ve Crismore (1989)'un çalışmalarıyla geliştirilmiş ve üstsöylem olarak güncellenmiştir. Genel olarak üstsöylem, metnin konusuna değil metnin yazar tarafından düzenlenmesi ve okuyucu tarafından yorumlanmasında yazar varlığının bulunmasına işaret etmektedir (Vande Kopple, 1985; Crismore vd. 1993). Zeyrek (2002, s. 227)'e göre üstsöylem belirleyicileri metinlerde ad, eylem, biçimbirim gibi farklı yapılarla görünüm sergilemektedir ve metindeki değişimleri belirlemektedir. Üstsöylemin temelinde; dilin sadece metnin yapılanmasında yer alan metni düzenleyen, bilgi alışverişi sağlayan bir iletişim aracı olmasından öte yazarın düşünceleri ile ilgili

okuyucuyu bilgilendirme ve yönlendirmesi yer almaktadır. Bu düşünceler doğrultusunda üstsöylem Jakobson (1980)'ün *üstsöylem işlevi* ile Halliday (1985, s. 271)'in *üst olgu* kavramına gönderim yapmaktadır (Hyland, 2017, s. 17).

Üstsöylem aynı zamanda okur ya da dinleyicinin metni anlamlandırması için metin üreticisinin çizdiği yol (Hyland, 2017, s. 17) olarak tanımlanabilir.. Bir başka deyişle metnin söylemi düzenleme işlevini ya da metin üreticisinin metne ya da okuyucuya karşı duruşunu açıkça kodlayan görünümüdür (Hyland, 1998a, s. 438). Üstsöylem; dil kullanımını okuyucu ile ilgili gereksinim, anlayış, artalan bilgisi gibi pek çok etkeni bir arada değerlendirerek biçimlendirmektedir. Bu nedenle üstsöylem belirleyicileri farklı işlevlerde kullanılabilir (Hyland, 2017, s. 18). Üstsöylemin *sözbilimsel işlevlere* (Sanderson, 2008) gönderimde bulunması, farklı biçimlerde gerçekleştirilmesi nedeniyle alanyazında farklı üstsöylem sınıflandırmaları yer almaktadır (Lautamatti, 1978; Williams, 1981; Crismore, 1983; Vande Kopple, 1985; Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993; Hyland, 1998b; Hyland ve Tse, 2004; Hyland, 2005a). Bu sınıflandırmaların ilkinde Williams (1981) Kaçınmalar, Güçlendiriciler, Dizimleyiciler, Konulaştırıcılar, Anlatıcılar ve Kaynak Göstericiler olarak altı alt ulamdan bahsetmektedir (Crismore, 1983, s. 7-8). Williams (1982)'de ise altı ulamı Üst Düzenleyiciler, Birleştiriciler ve Kişilerarası Söylem olmak üzere üç ana alt ulam etrafında toplamaktadır (Crismore, 1983, s. 10-11). Crismore (1983, s. 11-14)'a göre Bilgisel Üstsöylem ve Tutumsal Üstsöylem olmak üzere iki ana başlık bulunmaktadır. Bu anlamda Crismore (1983)'ün sınıflandırması çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan Hyland (2005a)'in Üstsöylem Modeli ile ana hatlarıyla örtüşmektedir. Vande Kopple (1985) yine iki ulamlı bir üstsöylem modeli geliştirmiş ve bu modelde Metinsel Üstsöylem ve Kişilerarası Üstsöylem olmak üzere iki ana ulama yer vermiştir. Alanyazında bundan sonra yapılan sınıflandırmaların temelini bu model oluşturmaktadır (Hyland, 2005a, s. 32). Crismore, Markkanen ve Steffensen (1993, s. 47-54)'in modelinde Vande Kopple (1985)'in Metinsel Üstsöylem ve Kişilerarası Üstsöylem ana başlıkları gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Hyland (1998a)'in sınıflandırması da Vande Kopple (1985) ve Crismore, Markkanen ve Steffensen (1993)'a koşturarak Metinsel Üstsöylem ve Kişilerarası Üstsöylem olmak üzere temelde iki ana başlık altında toplanmaktadır. O zamana kadar yapılan sınıflandırmaların dilin üstişlevlerinin yanlış yorumlanması gerekçesiyle eleştirilmeleri üzerine sınıflandırmalar içinde en kapsamlı olan çalışma Hyland ve Tse (2004) ve Hyland (2005a) tarafından geliştirilmiştir. Buna göre çalışmanın veri tabanının çözümlenmesinde de kullanılan model Tablo (1)'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Hyland (2005a) 'in Üstsöylem Sınıflandırması

ULAM	İŞLEV	ÖRNEKLER
Bilgi Odaklı Etkileşimli (Interactive)	Okuyucuyu metinde yönlendirmeye yardım eder.	Kaynaklar
Bağlayıcılar (Transitions)	Tümceler arasındaki ilişkileri gösterir.	ayrıca; ek olarak; ama; böylece; ve
Çerçeve Belirleyiciler (Frame Markers)	Söylem eylemlerine, dizilerine ve söylem aşamalarına gönderim yapar.	sonunda; sonuç olarak; amacım; bitirmek gerekirse
Metin-içi Belirleyiciler (Endophoric Markers)	Metnin diğer bölümlerindeki bilgilere gönderimde bulunur.	yukarıda görüldüğü üzere; bakınız Şekil X; 2. Bölümde
Tanımlayıcılar (Evidentials)	Diğer metinlere gönderimde bulunur.	X'e göre; Z şu biçimde açıklar ...
Açımlayıcılar (Code Glosses)	Önermesel anlamları ayrıntılandırır.	şöyle ki; örneğin; başka bir deyişle
Alıcı Odaklı Etkileşimli (Interactional)	Okuyucuyu metne dâhil eder.	Kaynaklar
Kaçınmalar (Hedges)	Yazarın sorumluluğunu kısıtlar.	olası; belki; mümkün; yaklaşık;...olabilir
Güçlendiriciler (Boosters)	Kesinliği güçlendirir.	Şüphesiz ki; hatta; aslında; kesinlikle; açıktr ki ...
Tutum Belirleyicileri (Attitude Markers)	Yazarın önermeye yönelik tavrını belirtir.	ne yazık ki, kabul etmek gerekirse; şaşırtıcı bir biçimde
Kendinden Sözetme (Self Mentions)	Yazar(lar)ı açık gönderimlerde bulunur.	ben; biz; benim; beni / bana; bizim
Katılım Belirleyicileri (Engagement Markers)	Okuyucu ile yazar arasında açık bir biçimde ilişki kurar.	Düşünün ki; göreceksiniz ki; dikkate alınız/düşününüz; not ediniz

Bu sınıflandırmaya göre Bilgi Odaklı Üstsöylem Belirleyicileri genel olarak metnin yapılandırılışına gönderimde bulunarak okuyucu ya da dinleyicinin metni anlamlandırması için yazarın ya da konuşucunun metinleri yapılandırmada kullandıkları işaretlerdir. Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri ise daha öznel ve birebir yazar ya da konuşucu ile okuyucu ya da dinleyici arasında iletişim kurmaktadır (Hyland, 2005a, s. 44). Başka bir deyişle, Bilgi Odaklı Üstsöylem Belirleyicileri metnin yazar tarafından okuyucuların beklentilerini karşılayacak biçimde biçimlendirilmesi ve savların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

Bilgi odaklı alıcı üstsöylem belirleyicileri tablo (1)'de de görüldüğü gibi bağlayıcılar, çerçeve belirleyicileri, metin-içi belirleyiciler, tanıtlayıcılar ve açıklamayılar olmak üzere beş alt ulamda toplanmaktadır.

Bağlayıcılar, okuyucuya metindeki edimbilimsel bağlantıları yorumlaması için yol gösteren dilsel kodlamalardır ve ekleme, sonuç, çıkarma, karşılaştırma gibi anlam ilişkilerinin kurulmasını sağlar. Genellikle bağlaç ya da ilgeç öbeklerinden oluşmaktadır (Hyland, 2005a, s. 50; Khedri, Heng ve Ebrahimi, 2013, s. 322). Böylece metnin içerik ile ilgili ilişkileri bağlayıcılar aracılığı ile somutlaşmasını ve metin okuyucu tarafından daha kolay anlaşılmasını sağlar.

Okuyucuya metni daha anlaşılır kılmak için sıralama, etiketleme, tahmin ve önermeleri düzenleme işlevlerinin kullanılması çerçeve belirleyicileri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Metnin şematik yapısındaki sınırlandırmaları ve öğeleri belirtir (Hyland, 2005a, s. 51). Okuyucu, metin ile ilgili bilgileri ve yönlendirmeleri genel olarak çerçeve belirleyicileri aracılığıyla öğrenir.

Metin-içi Belirleyiciler, metnin diğer bölümlerine gönderim yapmak için kullanılan belirleyicilerdir. Bu işaretleyiciler ile metinde ek bilgi sunularak okuyucuların söylemi anlayabilmesi kolaylaştırılır (Hyland, 2005, s. 51) ve okur metinde açıkça yönlendirilir (Şenöz-Ayata, 2014, s. 46). Yazar metinde *Aşağıdaki, önceki, bölüm 3'te belirtildiği üzere* gibi metin-içi belirleyicileri kullanarak metnin diğer bölümlerine gönderimde bulunur ve metinde bütünlük sağlar.

Tanıtlayıcılar, yazarların konu ile ilgili yorumlarını okuyucunun daha kolay anlamasını sağlayan belirleyicilerdir. Diğer metinlerde yer alan bilginin metin içinde üst dilsel olarak sunumunu belirtmektedir (Hyland, 2005a, s. 51; Hyland, 2010, s. 129). Başka bir durumda ya da metinde kullanılan bir bilginin yazar tarafından düşüncesinin desteklenmesi ya da karşıt sav oluşturabilmesi için kullanılmasına

gönderimde bulunmaktadır. Böylece okur, yazarın düşüncesini daha kolay kavrar.

Açımlayıcılar ise metinde söylenmek istenen ifadeyi genişleten ya da metin ile ilgili yeni bilgiler sunan işaretleyicilerdir. Yazar böylece düşünsel bilgiyi yeniden yorumlayarak okuyucunun kendi niyetini anlamasına olanak tanımaktadır (Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993, s. 49; Hyland, 2005, s. 52). Bu durum okur açısından ele alındığında yazarın düşüncesinin dil kullanımıyla anlaşılmasına yönelik bilginin açımlayıcılarla sunulduğunu göstermektedir.

Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin temel amacı okuyucuyu metne dâhil ederek yazar ile iletişim kurmaktır. Yazar bu belirleyiciler ile düşüncelerini metne kodlamakta ve böylece okuyucuyu yönlendirmektedir (Hyland, 2005a, s. 49). Yani yazar kişisel düşünce ve yargılarını duruşu aracılığıyla okuyucuya yansıtır ve bu duruşu belirleyen kişilerarası işlevin dâhil edildiği alan bu belirleyicilerdir. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri; kaçınmalar, güçlendiriciler, tutum belirleyicileri, kendinden söz etme belirleyicileri ve katılım belirleyicileri olmak üzere beş alt ulama ayrılmaktadır.

Kaçınmalar, yazarın önermeye karşı bağlılığını ifade etmektedir. Kaçınma kullanımında sunulan ifadenin bir olgudan ziyade düşünce olduğunu vurgulama söz konusudur. Böylece söz konusu metin ile ilgili tartışmalara da açık kapı bırakılır (Crismore, Markkanen ve Steffensen, 1993, s. 50; Hyland, 1998a, s. 50; 2005a, s. 52; 2014, s. 103-104). Aynı zamanda kaçınmalar önermenin kesinliğini yumuşatarak sınırlandırır (Bayyurt ve Akbaş, 2014, s. 74). Bu bağlamda kaçınma kullanılan önermenin kesinliğinin ispat edilmediği bu yüzden de yazarın ifadelerinin net olmadığı söylenebilir.

Güçlendiriciler, yazarın metinde bazı çelişkili ifadeleri ortadan kaldırıp kesinlik belirtmesine yardımcı olmaktadır. Yazar güçlendiriciler aracılığıyla konu ile ilgili karşıt bakış açılarını sınırlandırarak kendi kesinliğini ifade etmektedir (Hyland, 2005a, s. 52-53; 2008, s. 7-8; 2014, s. 104). Kaçınmaların aksine güçlendirici kullanımında yazar kendi varlığını belli ederek önermeler ile ilgili görüşünü ifade etmektedir.

Yazarın önermeye karşı şaşırma, aynı fikirde olma, önem, zorunluluk gibi duygusal tutumunu ifade eden işaretleyiciler tutum belirleyicileridir. Bu belirleyiciler tutum eylemleriyle, belirteçlerle ya da sıfatlarla ifade edilebilir (Hyland, 2005a, s. 53). Yazar tutum belirleyicisi kullanarak öznel görüşünü ifade eder ve önermenin değerini belirler.

Kendinden söz etme, birinci tekil ya da çoğul kişi adılarını içeren ve yazarın kendisiyle ilgili bilgi taşıyan belirleyicilerdir. Yazar metinde kendini açık bir biçimde kodlayarak okuyucu ile etkileşim kurmaktadır (Hyland, 2005a, s. 53; Bayyurt ve Akbaş, 2014, s. 73). Yazar metne kendini de katarak özel alanını oluşturmakta ve okuyucuyu etkilemektedir.

Son ulam olan katılım belirleyicileri ise yazar tarafından okuyucunun varlığının metne kodlanarak okuyucunun metne dâhil olmasını sağlayan dilsel ifadeleri kapsamaktadır (Hyland, 2005a, s. 53-54). Böylece yazar metinden okuyucuyu da sorumlu tutarak onların da söylem topluluğunun bir parçası olduğunu vurgulamaktadır.

Bilgi Odaklı Üstsöylem Belirleyicileri ile alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri birbirlerinden ayrılamaz ve metnin düzenlenmesi ve kolay anlaşılması için var olan tutarlı işaretleyiciler kümesidir (Hyland, 2005a, s. 20). Bilgi Odaklı kısımda yazar metnin okuyucu tarafından anlaşılır olabilmesi için belirli bir düzen içinde kuvvetli anlamsal bağlar oluşturmak amacıyla üstsöylem belirleyicilerini kullanırken alıcı odaklı boyutta ise okuyucuları metne dâhil ederek onları kendi düşünceleri etrafında toplamayı amaçlamaktadır. Böylece okuyucular bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri ile metnin akışını daha kolay takip edebiliyorken alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri ile yazarın düşüncelerini anlamaktadır.

Üstsöylem belirleyicileri, aynı zamanda yazarların veya konuşmacıların aktardıkları bilgileri ve okuyucularına karşı tutumlarını ifade etmelerini sağlamaktadır (Fuertes-Olivera vd., 2001). Hyland ve Tse (2004, s. 136); üstsöylem belirleyicilerinin, yazarların önermelerini anlamlı ve belirli bir söylem topluluğuna uygun yöntemler ile sunabilme çabalarını yansıttığı için özellikle akademik metinlerde önemli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, üstsöylem kullanımının metinler ve akademik yazım kültürü arasında bir bağlantı sağladığını ve bir metnin okuyucularının beklentilerini ve anlayışlarını ortaya çıkararak sözbilimsel bağlamın da tanımlanmasına olanak sağladığını belirtmişlerdir (Hyland ve Tse, 2004, s. 136). Ho ve Li (2018) nitelikli bir akademik metnin sözlükbilgisi bağlamında hem basit hem de karmaşık yapıları içermesi ve metnin zengin bir üstsöylem belirleyicileri kümesine sahip olması gerektirdiğini, sözbilimsel bağlamda ise yazarların dil bilgisel doğruluk ile uygun üstsöylem belirleyiciler aracılığıyla logos, ethos ve pathos'a⁴ etkili bir biçimde gönderimde bulunarak yazarların argümanlarını ve bir bütün olarak metnin ikna ediciliğini arttırabileceğinden söz etmişlerdir.

⁴ Aristoteles'e göre inandırmaı etkileyen üç yol (Aristoteles, 1995).

Bu bağlamda yazarın metnini daha anlaşılır kılmak ve düşüncelerini okuyucuya ifade edebilmek için kullandığı dilsel birimler metnin işlev boyutunu somutlaştırdığı için alanyazında büyük öneme sahiptir ve bu alanda yapılan çalışmalar söylemin geldiği nokta açısından oldukça değerlidir.

YÖNTEM

Çalışma nitel araştırma yöntemi ile yapılandırılmış olup verilerin toplanmasında “durumun var olduğu andan itibaren betimlenmesini amaçlayan bir yaklaşım türü” (Karasar, 2008, s. 77) olan belge tarama modeli kullanılmıştır.

Çalışmanın evreni Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın Tez Merkezi’nde yer alan lisansüstü tezlerden oluşmaktadır. Çalışma kapsamında Ulusal Tez Merkezi’nde son 20 yılda Dilbilim ve Genel Dilbilim Ana Bilim Dalında Türkçe yazılmış 241 lisansüstü teze ulaşılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın örneklemini oluşturan verilerin seçilmesinde orantısız örneklem büyüklüğü hesaplama formülü kullanılmış ve 72 tezin sonuç bölümleri incelemeye alınmıştır. Daha sonra orantılı tabakalı örnekleme yöntemi kullanılarak 2002 yılından itibaren her beş yıl bir tabaka olarak kabul edilmiş, veri tabanı dört tabakaya ayrılmış ve her bir tabakadan seçilecek tezlerin sayısı yüksek lisans ve doktora tez sayılarına oranlanmıştır. Buna göre yüksek lisans her bir tabakadan 11 olmak üzere 44 tez; doktora her bir tabakadan 7 olmak üzere 28 tez rastgele yöntem ile seçilerek çözümlenmiştir. Veri tabanı için seçilen lisansüstü tezlerin sonuç bölümleri sonuç; sonuç ve tartışma; sonuç, tartışma ve öneriler alt başlıklarından oluşmakta olup çalışmada tüm bu başlıklar sonuç bölümü olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın veri tabanını oluşturan verilerin dağılımları tablo (2)’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Veri tabanının Yıllara göre Dağılımı

Yıllar	Çalışmanın Evreni		Çalışmanın Örneklemi	
	Yüksek Lisans	Doktora	Yüksek Lisans	Doktora
2002-2006	31	8	11	7
2007-2011	43	42	11	7
2012-2016	23	27	11	7
2017-2021	51	16	11	7
TOPLAM	148	93	44	28
GENEL TOPLAM		241		72

Çalışmanın verilerinin çözümlenmesinde Hyland (2005a)’in Üstsöylem Modeli temel alınmıştır. Üstsöylem modelinde (Hyland, 2005a) yer alan bilgi odaklı ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem

belirleyicileri ve altulamaları veri tabanında yer alan tüm metinlerde çalışmayı yapan kişiler tarafından ayrı ayrı çözümlenmiş, bulgular birbirleriyle karşılaştırılmış ve iç tutarlık çalışması sonunda belirlenmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde, kuramsal aralanda verilen bilgiler doğrultusunda incelenen verilerden elde edilmiş bulgulara ve bu bulgular ile ilgili saptamalara yer verilmiştir. Çalışmanın veri tabanını oluşturan yüksek lisans ve doktora tez metinlerinin sonuç bölümlerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli ve alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin sıklıkları tablo (3) ve tablo (4)'te ayrı ayrı açıklanmıştır.

Toplam 72 lisansüstü tezinin oluşturduğu veri tabanı kapsamında, 44 yüksek lisans tezinin sonuç bölümlerinde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin yöntem bölümünde açıklanmış olan tabakalara göre dağılımı tablo (3)'te verilmektedir.

Tablo 3. Yüksek Lisans Tezlerinin Sonuç Bölümlerinde Üstsöylem Belirleyicilerinin Kullanım Sıklığı

ÜSTSÖYLEM/ALAN	2002-2006		2007-2011		2012-2016		2017-2021	
	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%
Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri								
Bağlayıcılar	90.44	64.7	68.42	57	60.14	27.6	52.63	57.4
Çerçeve Bel.	18.13	12.9	15.86	13.2	9.76	9.3	8.63	9.4
Metauç Bel.	23.19	16.6	25.30	21.1	29.06	27.8	22	24
Tanımlayıcı	4.85	3.5	6.41	5.3	2.33	2.2	2.84	3.1
Kod Açımlayıcıları	3.16	2.3	4.10	3.4	3.29	3.1	5.56	6.1
Toplam	139.78	100	120.09	100	104.58	100	91.66	100
Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri								
Kaçınma	67.04	45.5	77.33	43.1	106.17	52.7	98.64	45.5
Geçlendirici	50.60	34.3	75.02	41.9	75.31	37.4	96.16	44.3
Tutum Bel.	25.30	17.2	21.20	11.8	17.61	8.7	20.22	9.3
Kendine Göv. Bul.	2.53	1.7	4.10	2.3	2.33	1.1	1.18	0.6
Katılım Bel.	1.90	1.3	1.60	0.9	0.21	0.1	0.71	0.3
Toplam	147.37	100	179.25	100	201.63	100	216.91	100
GENEL TOPLAM	287.15		299.34		306.21		308.57	

Tablo (3)'te görüldüğü üzere, 2002-2006 yıl aralığında tamamlanan ve 1000 sözcükten toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 287.15 olan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (147.37) bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (139.78) daha yüksek oranda kullanılmıştır. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en sık *bağlayıcılar* (%64.7), en az sıklıkta ise *kod açımlayıcıları* (%2.3) kullanılmıştır. İncelenen verilerde, alıcı odaklı

etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *kaçınmalar* (%45.5), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın ise *katılım belirleyicileri* (%1.3) olduğu görülmektedir. Bu bulgulara ek olarak, 2002-2006 yılları arasında yazılan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamaları birlikte incelendiğinde ise en çok *bağlayıcılar* (%64.7), en az *katılım belirleyicileri* (%1.3) olduğu görülmektedir.

2007-2011 yılları arasında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 299.34 olan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (179.25) bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (120.09) 2002-2006 yılları arasında yazılan tezlere benzerlik gösterecek biçimde daha yüksek oranda kullanılmıştır. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en çok *bağlayıcılar* (%57), en az sıklıkta ise *kod açımlayıcıları* (%3.4) yer almıştır. İncelenen metinlerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *kaçınmalar* (%43.1), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın ise *katılım belirleyicileri* (%0.9) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar 2002-2006 yılları arasında yazılan tezlerin bulguları ile uyumludur. Bu bulgulara ek olarak, 2007-2011 yılları arasında yazılan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamaları birlikte incelendiğinde ise en çok *kaçınmalar* (%43.1), en az *katılım belirleyicileri* (%0.9) tablo (3)'te yer almaktadır.

2012-2016 yılları arasında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 306.21 olan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (201.63) bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (104.58) 2002-2006 ve 2007-2011 yılları arasında yazılan tezlere paralellik gösterecek biçimde, daha yüksek oranda bilimsel metin yazarları tarafından tercih edildiği tablo (3)'te görülmektedir. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en çok *bağlayıcılar* (%57.6), en az sıklıkta ise *tanıtlayıcılar* (%2.2) yer almıştır. İncelenen metinlerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *kaçınmalar* (%52.7), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın ise *katılım belirleyicileri* (%0.1) olduğu görülmektedir. Bu durum 2002-2006 ve 2007-2011 yılları arasında yazılan tezlerin bulguları ile benzer bir görünüm sergilemektedir. Bu bulgulara ek olarak, 2012-2016 yılları arasında yazılan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem

belirleyicilerinin altulamları birlikte incelendiğinde ise en çok *kaçınmalar* (%52.7), en az *katılım belirleyicileri* (%0.1) olduğu tablo (3)'te görülmektedir.

2017-2021 yılları arasında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 308.57 olan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (216.91), bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (91.66) 2002-2006, 2007-2011 ve 2012-2016 yılları arasında yazılan tezlere benzerlik gösterecek biçimde bilimsel metin yazarları tarafından daha yüksek oranda kullanılmıştır. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en çok *bağlayıcılar* (%57.4), en az sıklıkta ise *tanıtlayıcılar* (%3.1) yer almıştır. İncelenen metinlerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *kaçınmalar* (%45.5), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın ise *katılım belirleyicileri* (%0.3) geldiği görülmektedir. Genel bir ifadeyle, 2012-2016 yılları arasında yazılan yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamları birlikte incelendiğinde ise en çok *kaçınma* ifadelerinin (%45.5), en az *katılım belirleyicilerinin* (%0.3) yazarlar tarafından kullanıldığı söylenebilir.

2002-2021 yılları arasında gerçekleştirilen yüksek lisans tez metinlerinin sonuç bölümlerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri örnekleri aşağıda verilmektedir.

- (1) Bu edilgen tutum, sözlükler arasındaki oransal farklılıklardan da anlaşılmaktadır ki bilinçli bir sözlük hazırlama stratejisi değildir, **çünkü** sözlükler, sayıları çok az da olsa, kimi madde başlarında genelin çok üstünde bir orana çıkabilmektedir. (2007/3-Bağlayıcı)
- (2) **Bulgular bölümünde** hatırlanacağı gibi öğrencilerin toplam indirgeme işlemi kullanma oranlarının seviyelere göre anlamlı bir fark göstermediği ortaya konulmuştu. (2009/4-Çerçeve Belirleyici)
- (3) **Bu** durum kişi adlı kullanımının yükselen seviyelere göre anlamlı bir fark yaratacak şekilde düşüşünden kaynaklanmaktadır. (2011/2-Metiniçi Belirleyici)
- (4) Bu çalışmanın önemli bulgularından birisi de **Makaroğlu (2019)**'un çalışmasını destekler niteliktedir; incelenen verilerde, çoklu eylem yapılarında sıklıkla el dışı biçimbirimlerin kullanıldığı görülmektedir (2021/1-Tanıtlayıcı)

(5) Demirel'in de belirttiği gibi, uygulanmakta olan dilin kurallarını **yani** grameri öğretmek yerine dil becerilerini öğretmek daha çok önem kazanmaktadır. (2008/4-Kod Açımlayıcı)

2002-2021 yılları arasında yazılmış olan yüksek lisans tez metinlerinin sonuç bölümlerinde yer alan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerine ait örnekler aşağıda yer almaktadır.

(6) Öğretmen-öğrenci etkileşiminin içerik ile aynı doğrultuda şekillendiği alt seviyelerde öğretmenin daha çok yönlendirici işlevinde olduğu, buna karşın orta ve orta üstünü kapsayan üst seviyelerde daha çok gözlemci ve eğitim sürecini kolaylaştırıcı işlevde olduğu **söylenbilir**. (2013/5-Kaçınma)

(7) Katılımcıların tamamı, **sadece** bu uygulama ile öbeksi eylemlerle karşılaşmışlardır (2011/1-Güçlendirici)

(8) Sormacanın uygulandığı 715 öğrenci arasından yalnızca 144'ünün düzenli kullanıcı olduğunu belirtmesi, merkezi hiç kullanmayanların gerekçelerini **önemli** hale getirmektedir. (2013/2-Tutum Belirleyici)

(9) Bugün ülkemizde yabancı dil bilmenin gereği gün geçtikçe daha çok ortaya çıkmakta ve bu doğrultuda yabancı dil politikaları tartışılmakta, yabancı dil öğrenimini destekleyecek yeni yollar aranmaktadır. (2008/1-Katılım Bel.)

(10) Çalışmamızın veri tabanını 18.07.2018 ve 17.08.2018 tarihleri arasında Türkiye'de haftalık baskı sayısı yüksek altı adet günlük gazete oluşturmuştur. (2019/3-Kendine Gön. Bulunma Bel.)

Toplam 72 lisansüstü tezlerinin oluşturduğu veri tabanı kapsamında, 28 doktora tezinin sonuç bölümlerinde yer alan üstsöylem belirleyicilerinin yöntem bölümünde açıklanmış olan tabakalara göre dağılımı tablo (4)'te verilmektedir.

Tablo 4. Doktora Tezlerinin Sonuç Bölümlerinde Üstsöylem Belirleyicilerinin Kullanım Sıklığı

ÜSTSÖYLEM/ALAN	2002-2006		2007-2011		2012-2016		2017-2021	
Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	
Bağlayıcılar	89.84	67.4	72.55	59.1	139.04	72.4	123.27	69.7
Çerçeve Bel.	9.22	6.9	14.67	12	21.04	11	17.23	9.8
Martiniçi Bel.	26.42	19.8	39.70	25	21.61	11.2	25.22	14.3
Tanımlayıcı	2.81	2.1	1.63	1.3	2.27	1.2	4.97	2.8
Kod Açıklayıcı	5.06	3.8	3.26	2.6	7.96	4.2	6.04	3.4
Toplam	133.35	100	122.82	100	191.92	100	176.73	100
Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri								
Kaçınma	20.69	16.7	42.12	30.9	47.48	31.9	29.84	31.1
Güçlendirici	73.65	66.4	48.91	35.9	46.19	32.9	42.09	43.9
Tutum Bel.	15.29	13.8	37.77	27.8	43.22	28.9	20.78	21.7
Kendine Göm. Bul.	0.67	0.6	5.98	4.4	7.59	4.9	2.49	2.6
Katılım Bel.	0.57	0.5	1.36	1	1.99	1.4	0.71	0.7
Toplam	110.87	100	136.14	100	149.27	100	96.91	100
GENEL TOPLAM	244.22		258.96		341.19		273.64	

Tablo (4)'te görüldüğü üzere, 2002-2006 yıl aralığında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 244.22 olan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (133.35) alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (110.87) daha yüksek oranda kullanılmıştır. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en sık *bağlayıcılar* (%67.4), en az sıklıkta ise *tanımlayıcılar* (%2.1) kullanılmıştır. İncelenen verilerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *güçlendiriciler* (%66.4), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın *katılım belirleyicileri* (%0.5) olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2002–2006 yılları arasında yazılan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin altulamaları birlikte incelendiğinde ise en çok *bağlayıcılar* (%67.4), en az *katılım belirleyicileri* (%0.5) olduğu görülmektedir.

2007-2011 yıl aralığında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 258.96 olan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (136.14), bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (122.82) daha sık tercih edilmiştir. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en sık *bağlayıcılar* (%59.1), en az sıklıkta ise *tanımlayıcılar* (%1.3) kullanılmıştır. İncelenen verilerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *güçlendiriciler* (%35.9), kullanım sıklığı en az olan alt ulamın ise *katılım belirleyicileri* (%1) olduğu belirtilebilmektedir. 2007-2011 yılları arasında yazılan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alt

ulamalarının tümü birlikte incelendiğinde ise en çok *bağlayıcılar* (%59.1), en az *katılım belirleyicileri* (%1) olduğu görülmektedir.

2012-2016 yıllarında tamamlanan ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 341.19 olan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (191.92), alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (149.27) daha sık tercih edilmiştir. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en sık *bağlayıcılar* (%72.4), en az sıklıkta ise *tanıtlayıcılar* (%1.2) kullanılmıştır. İncelenen verilerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *güçlendiriciler* (%32.9), kullanım sıklığı en az olan altulamları ise çözümlenen metinlerde rastlanılmayan *katılım belirleyicileri* (%1.4) olduğu belirtilebilmektedir. 2012-2016 yılları arasında yazılan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alt ulamlarının tümü birlikte incelendiğinde ise en çok *bağlayıcılar* (%72.4), en az *katılım belirleyicileri* (%1.4) olduğu görülmektedir.

2017-2021 yıllarında gerçekleştirilen ve 1000 sözcükte toplam üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı 272.64 olan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri (176.73), alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden (95.91) daha sık tercih edilmiştir. Tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından en sık *bağlayıcılar* (%69.7), en az sıklıkta ise *tanıtlayıcılar* (%2.8) kullanılmıştır. İncelenen verilerde, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici alt ulamlarından kullanım sıklığı en fazla olan alt ulamın *güçlendiriciler* (%43.9), kullanım sıklığı en az olan altulamları ise *katılım belirleyicileri* (%0.7) olduğu söylenebilmektedir. 2017-2021 yılları arasında yazılan doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde yer alan hem bilgi odaklı etkileşimli hem de alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alt ulamlarının tümü birlikte incelendiğinde ise en çok *bağlayıcılar* (%69.7), en az *katılım belirleyicileri* (%0.7) olduğu görülmektedir.

2002-2021 yılları arasında gerçekleştirilen doktora tez metinlerinin sonuç bölümlerinde yer alan bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyici örnekleri aşağıda verilmektedir.

(11) Özetle, araştırma sonuçlarında **hem** opak **hem de** saydam deyimler için sol DLPC alanının kritik olduğu, dolayısıyla imgesellik düzeylerinin yarıküreler arasında farklılaşmadığı ortaya çıkmıştır. (2020/1-Bağlayıcı)

(12) **Tezin ikinci sorusuyla** ilgili olarak, kısa öykü yazma

çalışmaları öncesinde yazınsal nitelikli özgün öyküleri okuma ve üzerinde ayrıntılı dilsel çözümlenmeler yapma temeline dayanan “Yazmak için Oku” modelinin uygulandığı İngilizce sınıflarının ulaştığı başarı (kısa öykü yazma becerileri yönünden) ortalaması ile kontrol grubunun başarı ortalamaları arasında anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. (2015/1-Çerçeve Belirleyicisi)

(13) Bu tezde **yukarıda** sunulan ilkelerden yola çıkılarak geliştirilen “Zamansal Uygunlaştırma” modelinde, söylemin zamansal yorumlanmasında rol oynayan ve söylem yapısına ilişkin önerilen kısıtlayıcılar Tablo (1)’de sunulmuştur. (2006/2-Metiniçi Belirleyicisi)

(14) Öte yandan eylemin ikili görünümünde, her bir yinelemenin farklı işlevsel bir yansıma gerçekleştirmesi, bunun iki farklı tekil uyumda oluştuğunu belirten **Mathur ve Rathmann (2005)**’in görüşünü desteklemektedir. (2018/1-Tanıtlayıcı)

(15) Bu söylenenlerden, okunan metnin tam ve doğru olarak kavranmasının; **bir başka deyişle**, yazarın anlaşılmasının sözcük dağarcığının zenginliği ile yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır. (2006/5-Kod Açımlayıcı)

2002-2021 yılları arasında gerçekleştirilen doktora tez metinlerinin sonuç bölümlerinde yer alan alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri bulgu örnekleri aşağıda verilmektedir.

(16) Parole gibi bir kurama dayalı olarak hazırlanan yazılımların daha fazla kullanılmasının gerekliliği de bu araştırma kapsamında **çıkartılabilecek** sonuçlardan biridir. (2011/1-Kaçınma)

(17) **Tüm** bu bulgular, sesletim hataları ile anlaşılabilirlik arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. (2019/1- Güçlendirici)

(18) Bu tez yazınlarında eylemlerin sınıflandırılması için temel alınan değişim, süre, devingenlik ve hedefte-bitişli gibi kavramları **ayrıntılı** bir biçimde irdeleyerek, sözlüksel olan anlamları sözlüksel olmayanlardan ayıran ve sözdizimsel yapıyı da hesaba katan bir yaklaşım önerir. (2006/1-Tutum)

(19) Bu çalışmanın bulguları veriye dönüşebilmekte ve YOT okutmanlarının ders verdikleri alanda **bizim** tez çalışmamızda önerisini yaptığımız gibi (bkz. 6. Bölüm Tablo 15) özelleşmiş bir içeriği olan öğretmen eğitimi programlarına ihtiyacı olduğuna yönelik bir diğer tartışmayı da kurabilmemize olanak vermektedir. (2015/2 – Kendine Gönderim)

(20) Gülmece, iletişimde sıklıkla kullandığımız ve imgesel anlamlı dil öğelerinin (abartma, sarkazm, deyim vb.) yoğun olarak yer aldığı bir dil figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. (2021/1- Katılım Belirleyicisi)

Lisansüstü tezlerde üstsöylem belirleyicilerinin genel görünümü özetle tablo (5) ve tablo (6)'da sergilenmektedir.

Tablo 5. Lisansüstü Tezlerde Bilgi Odaklı ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Kullanım Sıklığı

Alt ulamlar	YÜKSEK LİSANS		DOKTORA		
	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	
Bilgi Odaklı					
Etkileşimli	Bağlayıcılar	64.63	58.9	103.55	68
Üstsöylem Bel.	Çerçeve Bel.	12.04	10.9	14.13	9.3
	Metin-içi Bel.	25.21	23	26.06	17.1
	Tanıtlayıcılar	3.72	3.4	3.08	2
	Kod Açımlayıcılar	4.11	3.8	5.48	3.6
Toplam		109.71	100	152.30	100
Alıcı Odaklı					
Etkileşimli	Kaçınmalar	91.61	47.6	31.03	26.4
Üstsöylem Bel.	Güçlendiriciler	77.34	40.2	57.32	48.8
	Tutum Bel.	20.40	10.6	25.04	21.3
	Kendine Gön. Bul.	2.37	1.2	3.13	2.7
	Katılım Bel.	0.92	0.4	0.97	0.8
Toplam		192.64	100	117.49	100
GENEL TOPLAM		302.35		269.74	

Tablo (5)'e göre yüksek lisans tezlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin 1000 sözcükteki sıklığı 109.71, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri sıklığı 192.64 ve toplam üstsöylem belirleyicileri sıklığı 302.35 olarak görülmektedir. Doktora düzeyinde gerçekleştirilen tezlerde ise bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin 1000 sözcükte görülme sıklığı 152.30, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin görülme sıklığı 117.49 ve son olarak toplam üstsöylem belirleyicilerinin görülme sıklığı ise 269.74'tür.

Bilgi odaklı üstsöylem belirleyicileri her iki seviyede de karşılaştırıldığında *çerçeve belirleyicileri*, *metin-içi belirleyiciler* ve *kod açım layıcılar* doktora tezlerinde yüksek lisans tezlerine oranla; *tanıtlayıcılar* ise yüksek lisans tezlerinde doktora tezlerine oranla daha sık kullanılmıştır. Bu bağlamda yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde başka kaynaklarda yer alan bilgilere atıfta bulunma ve bilginin kaynağını ve dolayısıyla sorumlusunu gösterme daha çok tercih edilen bir yöntem olmuştur. Doktora tezlerinde ise verilen bilgiyi yeniden düzenleme işlevine sahip olan *tanıtlayıcıların* yüksek lisans tezlerindeki sonuç bölümlerine göre daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Alıcı odaklı üstsöylem belirleyicileri farklı seviyelerdeki tezlere göre incelendiğinde ise kaçınma ve güçlendiricilerin yüksek lisans tezlerinde, tutum belirleyicisi, kendine gönderimde bulunma belirleyicileri ve katılım belirleyicilerinin ise doktora tezlerinde daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde en sık kaçınmalar kullanılırken bu alt ulamı güçlendiriciler takip etmekte; doktora tezlerinde ise en sık güçlendiriciler kullanılırken bu alt ulamı kaçınmalar takip etmektedir. Her iki seviyede de en az kullanılan alt ulam katılım belirleyicileridir.

Tablo 6. Lisansüstü Tezlerde Bilgi Odaklı ve Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri Sıklıkları

	Yüksek Lisans Tezleri		Doktora Tezleri	
	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%	Görülme Sıklığı (1000 sözcükte)	%
Bilgi Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri	109.71	36.28	152.30	56.45
Alıcı Odaklı Etkileşimli Üstsöylem Belirleyicileri	192.64	63.72	117.49	43.55
TOPLAM	302.35	100	269.74	100

Tablo (6)'da yer alan bilgilere göre yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin sıklığı %36.28 iken alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri sıklığı %63.72'dir. Doktora tezlerinde ise bilgi odaklı üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklığı %56.45 iken alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklığı %43.55'tir. Bu durumda yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri daha fazla iken doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde ise alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı bilgi odaklı üstsöylem belirleyicilerine göre daha sıktır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Dilbilim alanında yazılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin sonuç bölümlerinin üstsöylem kullanımı açısından incelendiği bu çalışmada seviyeler arası üstsöylem görünümleri karşılaştırılmış, yüksek lisans ve doktora tezlerinin sonuç bölümlerindeki üstsöylem belirleyicilerinin görünümleri betimlenmiştir.

Çalışmanın araştırma sorularına yönelik bulgular doğrultusunda lisansüstü tezlerde (yüksek lisans ve doktora) bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden en sık kullanılan belirleyici türü bağlayıcılar olarak saptanmıştır. Alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinde ise yüksek lisans tezlerinde kaçınmalar, doktora

ise *güçlendiriciler* kullanılmıştır. Bulgularda; bilimsel metin yazarları tarafından *bağlayıcılar*, *güçlendiriciler* ve *kaçınma* ifadeleri tercih edilirken, *kendine gönderimde bulunma* ve *tanıtlayıcılar* diğer üstsöylem ifadelerinin kullanım sıklığına göre daha az kullanılmış, *katılım belirleyicilerine* ise en az sıklıkta rastlanılmıştır. Sosyal Bilimler alanında yer alan Dilbilim alanında gerçekleştirilen tezlerde, bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinin alt ulamında yer alan *bağlayıcıların* en sık kullanılan üstsöylem belirleyicisi olması, alanyazında yapılmış diğer çalışmalar ile de benzerlik göstermektedir (Khedri, Heng ve Ebrahimi, 2013; Wang ve Zhang, 2016; Mansouri, Najafabadi ve Boroujeni, 2016; Şen, 2019). Bilimsel metinlerde yazarın niyetinin okuyucu tarafından daha net anlaşılabilmesi için mantıksal ilişkilerin belirtildiği *bağlayıcıların* kullanılması (Mansouri, Najafabadi ve Boroujeni; 2016) düşüncesinin bu çalışmada da desteklendiği görülmektedir. Böylece lisansüstü tezlerde de yazar, okuyucuyu kendi bakış açısı ile ilgili yönlendirmekte ve düşüncelerinin okuyucuya aktarımını sağlamaktadır.

Çalışmanın bulgularında yüksek lisans tezlerinde bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem altında *bağlayıcılardan* sonra *metin-içi belirleyicisi* ve sonrasında *çerçeve belirleyicisi* kullanımına yönelik bir eğilim, alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem altında ise *kaçınmalardan* sonra *güçlendiriciler* ve sonrasında *tutum belirleyicilerinin* kullanımına yönelik bir eğilimin olduğu saptanmıştır. Bu eğilim akademik metinler ile ilgili yapılmış üstsöylem belirleyicileri çalışmalarında farklı biçimlerde sıralanmaktadır. Bu durum, metnin türüne, hangi dilde olduğuna (dilsel özelliklerine), bölümlerine, hangi alanda olduğuna ya da uzunluğuna göre değişiklik gösterebilir. Örneğin Wei ve Duan (2019)'da bilgi odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicileri sırayla *açımlayıcılar*, *bağlayıcılar*, *çerçeve belirleyicileri*, *tanıtlayıcılar* olarak bulgulanırken bu çalışmada bu sıralama yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde *bağlayıcılar*, *metin-içi belirleyiciler*, *çerçeve belirleyicileri*, *kod açımlayıcıları* ve *tanıtlayıcılar* iken doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde *bağlayıcılar*, *metin-içi belirleyiciler*, *çerçeve belirleyicileri*, *kod açımlayıcıları* ve *tanıtlayıcılar* biçiminde bir sıralamanın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yüksek lisans ve doktora düzeyinde yazılan lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklığı ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde her iki seviyede de en sık kullanılan üstsöylem belirleyicisi *bağlayıcılar*, en az sıklıkla kullanılan üstsöylem belirleyicisi ise *tanıtlayıcılar*dır. Tarcan (2019), Sosyal Bilimler alanında yazılan Türkçe bilimsel metinlerde en fazla kullanılan bilgi odaklı üstsöylem belirleyicisinin *bağlayıcılar*, en az kullanılanların ise *kod açımlayıcılar* olduğunu saptamıştır. Bu çalışma

kapsamında doktora düzeyindeki tezlerde, yüksek lisans tezlerine göre daha sık *kod açımlayıcısı* kullanımı görülmüştür. Bu durumda yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicileri Tarcan (2019) ile örtüşmektedir.

Bilimsel metinlerin sonuç ve tartışma bölümlerinde yazar, elde ettiği sonuçlar ile alanyazındaki diğer yazarların çalışmalarına ve sonuçlarına *tanımlayıcılar* aracılığıyla gönderimde bulunmak istemektedir. Dolayısıyla yazar, oluşturduğu metnin alanyazındaki diğer metinler ile sentezlenmesine katkı sağlayabilmek adına alıntı yapmaktadır. Bu isteğin yüksek lisans tezlerinde, doktora düzeyinde yazılan tezlere göre daha baskın olduğu söylenebilir.

Akademik yazımda, yazarın savunduğu belirli iddialar, destekleyici ifadeler ile güçlendirilirken, diğer ifadeler *kaçınmalar* ile metinde gerçekleştirilerek bağımsız bir yazım biçimi elde edilmektedir (Kondowe, 2014). Bu çalışmada Tablo (5)'te de görüldüğü üzere alıcı odaklı etkileşimli üstsöylem belirleyicilerinden en sık kullanılan üstsöylem belirleyicisi *kaçınmalar* ve *güçlendiriciler*dir. Livingstone (2019, s. 251)'a göre bilimsel metinlerin sonuç bölümlerinde; incelenen verilerin kapsamlı bir biçimde tartışıldığı, sonuçların özetlendiği, yazarın önermelerde bulunduğu düşünüldüğünde *güçlendirici* ve *kaçınma* ifadelerinin kullanım sıklığı oldukça yüksektir. Bu durum Hyland (1996, s. 275)'in çalışmalarında “daha genel yorumlar sunabilmek için yazarların verilerin ötesine geçmeleri” görüşü ile paralellik göstermektedir. Bu çalışmada da *kaçınma* ve *güçlendiricilerin* kullanım oranının yüksek olması Hyland (1996), Estaji ve Vafaimehr (2015) ve Livingstone (2019)'u desteklemektedir. Bu sonucun; bilimsel metin yazarlarının, araştırma sonuçlarının etkilerini yoğunlaştırmak istemesinden ve okuyucuları araştırma bulgularının mantıklı ve doğru olduğuna ikna etmek istemesinden kaynaklandığı iddia edilebilir.

Doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde alıcı odaklı üstsöylem belirleyicisi kullanımına bakıldığında en çok *güçlendirici* alt ulamının yer alması alanyazında Garcia-Calvo (2002)'nin Fen Bilimleri alanında İspanyolca ve İngilizce yazılmış özet bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicileri ile paralellik göstermektedir. Yine Wei ve Duan (2019) Çince makale özetlerinde aynı bulguya rastlamıştır. Bu durum en azından bu çalışmalar için makalelerin özet bölümlerinin tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem kullanımı açısından benzerlik olduğunu göstermektedir.

Güçlendiriciler, okuyucuların yazarların görüşleri hakkında bilgi edinmelerini sağladığı ve okuyucularla bir dayanışma duygusu yarattığı için makalelerin önemli bir yönü olarak kabul edilmektedir

(Dafouz-Milne, 2008). Akademik metin yazarları, tezlerinin özgünlüğünü sergileyebilmek için ve savlarının evrensel bir anlayışı paylaştığından emin olduklarında, *güçlendiricileri* kullanabilmektedir (Kondowe, 2014). Yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerinde alıcı odaklı üstsöylem belirleyicilerinden en sık kullanılan üstsöylem belirleyicisi *kaçınmalar* iken doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde en sık *güçlendiricilerin* kullanılmış olmasının nedeni, bilimsel metin yazmanın süreç ile kazandığı akademik yazım deneyimi olabilir. Bir başka deyişle, doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde yazarlar çalışma ile ilgili yüksek lisans tezlerinin sonuç bölümlerine göre daha net bir dil kullanmaktadır.

Çalışmada her iki seviyedeki tezlerde de yüksek bir *kaçınma* oranı gözlemlenmiş olması sonuç bölümlerinin işlevlerine yönelik bir bilgi sunabilir (Bal-Gezegin ve Baş, 2020). Bu durumda yazarların sonuç bölümlerinde çalışmalarının en önemli yönlerini vurgulayarak metinlerini sonlandırırken kendi seslerini merkeze almaksızın *kaçınma* belirleyicilerini kullandıkları gözlenmektedir. Kaçınma ifadeleri, bir önermenin daha az kesin görünmesini sağlayarak metin yazarlarının gözlemleri ve sonuçları hakkında mantıklı kabul edilen bir düzeye kadar belirsizlik eklemektedir. Yüksek lisans tezlerinde öne çıkan bu strateji, Bal-Gezegin ve Baş (2020)'in çalışmalarındaki sonuç ile de paralellik göstermektedir.

Her iki seviyedeki tezlerin sonuç bölümlerinde en az karşılaşılan üstsöylem belirleyicisinin *katılım belirleyicisi* olması alanyazında Garcia-Calvo (2002), Livingstone (2019) ve Şen (2019) ile koşutluk göstermektedir. Bu durumda Dilbilim alanındaki lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde yazarlar okurla doğrudan iletişime geçmek yerine kendi düşüncelerini *kaçınma* ya da *güçlendirici* yoluyla ortaya koymayı yeğlemektedir.

Sonuç olarak, Dilbilim alanında yazılmış lisansüstü tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelendiği bu çalışmanın veri tabanından elde edilen bulgulara göre yüksek lisans ve doktora tezlerinin sonuç bölümlerinde üstsöylem kullanımları genel olarak benzerlik göstermesine rağmen zaman zaman yazarlar tarafından farklı dilsel düzeneklere başvurulduğu ve belirleyicilerin kullanım sıklıklarının farklılaştığı tespit edilmiştir. Bu durumun veri tabanının lisansüstü tezlerden oluşmasına rağmen tezlerdeki yüksek lisans ve doktora seviyelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Her iki seviyedeki tezlerde de metinsel düzenlemeyi, okura rehberlik etmeyi sağlayan hem de yazarın okuyucularla iletişim kurmasına yardımcı olan üstsöylem belirleyicilerinin sıklıkla kullanıldığı belirlenmiştir. Bu durum akademik söylemin de en temel özelliklerinden biri olarak

değerlendirilmektedir. Bunun nedenlerinden birisi de üstsöylem belirleyicilerinin söylemde, bilişsel bağlantı kurma ihtiyacına gönderimde bulunuyor olmalarıdır. Ayrıca, üstsöylem belirleyicilerinin kullanımı yazarın konuyu kavramsallaştırma yeteneğini de etkileyebilmektedir. Bu durumda çalışmada ulaşılan bulgularda farklı dilsel düzeneklerin kullanılıyor olması metin yazarlarının farklı bilişsel açılara sahip olmasıyla açıklanabilir. Aynı zamanda yazılan bilimsel metinlerin sonuç bölümlerinde dilin bilgi odaklı ve alıcı odaklı işlevlerinin akademik söylemdeki önemini vurgulayacak biçimde, üstsöylemsel belirleyicilerden yararlandıkları için dilbilim alanyazında üstsöylem belirleyicilerinin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Aynı zamanda, bu çalışma genel olarak “üstsöylemsel çözümlemenin, akademik metinleri keşfetmenin ve farklı söylem topluluklarının sözbilimsel seçimliklerinin karşılaştırmanın değerli bir yöntemi olduğu” (Hyland, 2004, s. 148) görüşüne destek sağlamaktadır.

ÖNERİLER

Tezlerin sonuç bölümlerinde üstsöylem belirleyicilerinin kullanım sıklığının yüksek olması çalışmanın bulguları doğrultusunda yüksek lisans ve doktora düzeylerinde akademik yazım için bazı pedagojik çıkarımlar da sunmaktadır.

Estaji ve Vafaeimehr (2015, s. 49) öğrencilerin metinde daha fazla uyum ve tutarlılık sağlayacak yöntemleri yetkince bilmeleri gerekliliğinden söz etmiştir. Eğitim yolu ile üstsöylemsel bir farkındalık yaratılması, başarılı “akademik ve profesyonel söylem topluluğuna da bir üyeliği” sağlayacaktır (Hyland, 1994, s. 244). Bu bağlamda, üstsöylem belirleyicilerinin eğitimi ile yazarlık konusunun aktarılmasını sağlayan özellikler hakkında farkındalık yaratılabilmesi sağlanabilir ve öğrencilerin yazılarında üstsöylem kullanımı ile ilgili derslerin verilmesi sağlanabilir. Bu anlamda öğrencilere üstsöyleme yönelik derslerin verilmesi yararlı olabilir.

Bu duruma ek olarak, çalışmanın veri tabanı oluşturulurken genel hatlarıyla içinde “Sonuç” adı geçen tüm başlıklar “Sonuç”, “Tartışma ve Sonuç”, “Sonuç, Tartışma ve Öneriler” tek bir ana başlık altında toplanmıştır. Bu başlıklar kendi içinde ayrı ayrı sınıflandırılarak üstsöylem belirleyicilerinin oluşturabileceği farklılıklar ya da benzerliklere odaklanarak yeni bir çalışma gerçekleştirilebilir.

Ayrıca Dilbilim alanında yazılmış tezlerin sonuç bölümlerinin bulguları diğer Sosyal Bilimler alanlarında yazılmış tezlerin sonuç bölümleri ile karşılaştırılabilir, tezlerin diğer bölümlerinde kullanılan üstsöylem belirleyicileri karşılaştırmalı olarak betimlenebilir.

Bu çalışmanın sonuçlarına dayanarak farklı alanlarda yazılan bilimsel metinler ile daha kapsamlı bir veritabanı oluşturularak ya da tezlerin diğer bölümleri ile ilgili üstsöylem belirleyicilerinin kullanımları karşılaştırılarak yeni çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles. (1995). *Retorik* (Doğan, M. H., Çev). İstanbul: YKY.
- Bal Gezeğin, B., and Melike, B. A. S. (2020). Metadiscourse in academic writing: a comparison of research articles and book reviews. *Eurasian Journal of Applied Linguistics*, 6(1), 45-62.
- Bayyurt, Y. ve Akbaş, E. (2014). Akademik metinlerde kaçınma ve vurgulayıcı ifadelerin lisansüstü öğrenciler tarafından algılanması ve kullanılması. 27. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde (s. 72-79) (Büyükkantarcıoğlu, S. N., Özyıldırım, I., Yarar, E. ve Yağlı, E., Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi: 195.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analysing genre language use in professional setting*. London: Longman.
- Crismore, A. (1983). *Metadiscourse: what is it and how is it used in school and non-school social science texts*. Illinois: University of Illinois.
- Crismore, A. (1989). *Talking with readers: metadiscourse as rhetorical act*. New York: Peter Lang.
- Crismore, A., Markkanen, R. and Steffensen, M. (1993). Metadiscourse in persuasive writing: a study of texts written by American and Finnish university students. *Written Communication*, 10, 39-71.
- Dafouz-Milne, E. (2008). The pragmatic role of textual and interpersonal metadiscourse markers in the construction and attainment of persuasion: a cross-linguistic study of newspaper discourse. *Journal of pragmatics*, 40(1), 95-113.
- Estaji, M., and Vafaimehr, R. (2015). A comparative analysis of interactional metadiscourse markers in the introduction and conclusion sections of mechanical and electrical engineering research papers. *Iranian Journal of Language Teaching Research*, 3(1), 37-56.

- Fuertes Olivera, P. A., Velasco-Sacristán, M., Arribas-Baño, A. and Samaniego Fernández, E. (2001). Persuasion and advertising English: metadiscourse in slogans and headlines. *Journal of Pragmatics*, 33(8), 1291-1307.
- Garcia Calvo, J. (2002). Use of metadiscourse in research article abstracts for scientific events. *Revista Letras Curitiba*, 57, 195-209.
- Halliday, M. A. K. (1985). *Spoken and written language*. Oxford University Press.
- Harris, Z. (1959). The transformational model of language structure. *Anthropol Linguists*. 1(1), 27-29.
- Ho, V., and Li, C. (2018). The use of metadiscourse and persuasion: an analysis of first year university students' timed argumentative essays. *Journal of English for Academic Purposes*, 33, 53-68.
- Hyland, K. (1994). Hedging in academic writing and EAF textbooks. *English for Specific Purposes*, 13(3), 239-256.
- Hyland, K. (1996). Writing without conviction? Hedging in science research articles. *Applied linguistics*, 17(4), 433-454.
- Hyland, K. (1998a). *Hedging in scientific research articles*. Amsterdam: John Benjamins.
- Hyland, K. (1998b). Persuasion and context: the pragmatics of academic metadiscourse. *Journal of Pragmatics*, 30, 437-455.
- Hyland, K. (2004). Disciplinary interactions: metadiscourse in L2 postgraduate writing. *Journal of second language writing*, 13(2), 133-151.
- Hyland, K. (2005a). *Metadiscourse exploring interaction in writing*. London: Continuum.
- Hyland, K. (2005b). Stance and engagement: a model of interaction in academic discourse. *Discourse studies*, 7(2), 173-192.
- Hyland, K. (2008). Persuasion, interaction and the construction of knowledge: representing self and others in research writing. *International Journal of English Studies*, 8(2), 1-23.

- Hyland, K. (2009). *Academic discourse: English in a global context*. London: Continuum.
- Hyland, K. (2010). Metadiscourse: mapping interactions in academic writing. *Nordic Journal of English Studies*, 9(2), 125-143.
- Hyland, K. (2014). Disciplinary discourse: writer stance in research article. *Writing: Texts, Processes and Practices* (s. 99-121) (Candlin, C. N. and Hyland, K., Ed.). New York: Routledge.
- Hyland, K. (2017). Metadiscourse: what is it and where is it going. *Journal of Pragmatics*, 113, 16-29.
- Hyland, K. and Tse, P. (2004). Metadiscourse in academic writing: a reappraisal. *Applied Linguistics*, XXV(2), 156-77.
- İşeri, K. (2017). *Sözden yazıya dile gelen metin*. Ankara: Pegem Akademi.
- İşeri, K., Çapan Tekin, S. ve Aydın Öztürk, E. (2019). Metin türü sınıflamaları üzerine yapılan çalışmaların değerlendirilmesi. *XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı*.
- Jakobson, R. (1980). *The framework of language*. Michigan Studies in the Humanities. Michigan.
- Jiang, F., and Hyland, K. (2015). The fact that: stance nouns in disciplinary writing. *Discourse Studies*, 17(5), 529-550.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Keçik, İ. ve Uzun, L. (2004). *Türkçe sözlü ve yazılı anlatım* (4. bs.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Khedri, M., Heng, C. S. and Ebrahimi, S. F. (2013). An exploration of interactive metadiscourse markers in academic research article abstracts in two disciplines. *Discourse Studies*, 15(3), 319-331.
- Kondowe, W. (2014). Hedging and boosting as interactional metadiscourse in literature doctoral dissertation abstracts. *International Journal of Language Learning and Applied Linguistics World*, 5(3), 214-221.

- Konukman, B. (2012). *Almanca ve Türkçe bilimsel metinlerde biçem*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lautamatti, L. (1978). Observations on the development of the topic in simplified discourse. *AFinLAN vuosikirja*, 71-104.
- Lee, J. J., and Casal, J. E. (2014). Metadiscourse in results and discussion chapters: a cross-linguistic analysis of English and Spanish thesis writers in engineering. *System*, 46, 39-54.
- Livingstone, K. A. (2019). Examining the use of metadiscourse markers in academic writing. *International Journal of Literature, Language and Linguistics*, 5(3), 244-254.
- Mansouri, S., Najafabadi, M. M. and Boroujeni, S. S. (2016). Metadiscourse in research article abstracts: a cross lingual and disciplinary investigation. *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 3(4), 296-307.
- Rezaei, S., Estaji, M., and Hasanpour, M. (2015). Examining the interactional metadiscourse markers in Iranian MA applied linguistics theses. *Journal of Modern Research in English Language Studies*, 2(1), 71-43.
- Sanderson, T. (2008). *Corpus, culture, discourse*. Narr Dr. Gunter.
- Swales, J. (1996). Toward a textography of an academic site. In 11th *ALLA World Congress of Applied Linguistics*. Jyvaskyla, Finland.
- Swales, J. (1990). *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Şen, E. (2019). Bilimsel makale özetlerinde üstsöylem belirleyicilerinin incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Şenöz Ayata, C. (2014). *Bilimsel metin üretimi*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Tarcan, Ö. (2019). Sosyal bilimler alanında Türkçe yazılan bilimsel metinlerde kullanılan üstsöylem belirleyicileri. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Uzun, L. (2001). Bilimsel metne özgü önbiçimlenişler ve bilimsel metin yazma edimi. *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 12, 197-204.
- Uzun, L. (2002). Dilbilim alanında Türkçe yazılan araştırma yazılarında metin dünyasına ilişkin düzenlemeler. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler* içinde (s. 203-224) (Uzun, L. ve Huber, E., Ed.). Essen: Die Blaue Eule.
- Uzun, L. (2006). Bilimsel söylem ve özellikleri. *Sosyal Bilimlerde Süreli Yayıncılık 1. Ulusal Kurultay Bildirileri* içinde (s.133-140). (Karakütük, K., Ed.). <http://uvt.ulakbim.gov.tr/sbvt/kurultay1.pdf>
- Vande Kopple, W. J. (1985). Some expository discourse on metadiscourse. *College Composition and Communication*, 36(1), 82-93.
- Wang, L. and Zhang, Y. (2016). An analysis of metadiscourse in the abstracts of English academic papers. *Global Journal of Human-Social Sciences: G Linguistics and Education*, 16(9), 8-16.
- Wei, J. and Duan, J. (2019). A comparative study of metadiscoursal features in English research article abstracts in hard disciplines. *Arab Journal of Applied Linguistics*, 4(1), 1-37.
- Williams, J. (1981). *Style: ten lessons in clarity and grace* (3rd ed.). Scott, Foresman, Boston.
- Zeyrek, D. (2002). Psikoloji makalelerinde üstsöylem belirleyicileri. *Türkçede Bilgi Yapısı ve Bilimsel Metinler* içinde (s. 225-242) (Uzun, L. ve Huber, E., Ed.). Essen: Die Blaue Eule.